

Gemeente Groningen Tussentijdse uitkomsten controle en overige informatie 2015

Tussentijdse rapportage aan de
gemeenteraad

CONCEPT D.D. 27-04-2016

Belangrijkste openstaande punten d.d. 27 april 2016:

- ▶ Afronding controle sociaal domein (Jeugd, WMO, Participatiewet) en afrondende controlewerkzaamheden (w.o. gebeurtenissen na balansdatum)
- ▶ Afronding interne review

CONCEPT D.D. 27-04-2016

De gemeenteraad van de
gemeente Groningen
T.a.v. de heer mr. A.G.M. Dashorst, griffier
Postbus 20001
9700 PG GRONINGEN

Groningen, ... juni 2016

Tussentijdse uitkomsten controle en overige informatie 2015

Geachte leden van de raad,

Het doet ons genoegen u verslag uit te brengen omtrent de uitkomsten van onze accountantscontrole van de jaarrekening 2015 van de gemeente Groningen. Wij willen u over de volgende onderwerpen informeren:

- ▶ uitkomsten jaarrekeningcontrole;
- ▶ kwaliteit beheersorganisatie;
- ▶ wensen en aandachtspunten;
- ▶ onafhankelijkheid en controleproces.

Wij hebben de kernpunten van ons verslag opgenomen in het hoofdstuk Kernpunten.

Onze controle is gericht op het vormen van een oordeel omtrent de jaarrekening over 2015. Bij de uitvoering van onze controle ondervinden wij de volledige medewerking en ondersteuning van de medewerkers van de gemeente Groningen.

De mogelijkheid om een open en eerlijke dialoog met u als lid van de gemeenteraad te voeren, vormt een essentieel onderdeel van het controleproces, evenals van de algehele corporate governance. Wij waarderen deze mogelijkheid om de inzichten die uit onze controle voortkomen met u te kunnen delen.

Het concept van dit verslag is d.d. 25 april 2016 en ...juni 2016 besproken met de portefeuillehouder financiën, de gemeentesecretaris en de concerncontroller. Een afschrift van dit verslag is toegezonden aan het college van burgemeester en wethouders van de gemeente Groningen.

Wij stellen het op prijs een en ander persoonlijk toe te lichten of eventuele vragen omtrent deze of andere met de controle verband houdende zaken te beantwoorden.

Hoogachtend,
Ernst & Young Accountants LLP

drs. J.M.A. Drost RA

Inhoudsopgave

Kernpunten uit onze rapportage	...
Uitkomsten jaarrekeningcontrole	...
Kwaliteit beheersorganisatie	...
Rechtmatigheidsbeheer	...

Bijlagen

- 1 Onafhankelijkheid en controleproces
- 2 Overzicht controleverschillen
- 3 SiSa-bijlage

Totaal aantal pagina's in dit rapport:	...
--	-----

Kernpunten

Kernpunten uit onze rapportage

De kernpunten uit onze rapportage kunnen als volgt worden samengevat

Uitkomsten jaarrekeningcontrole	Onze controle is nog niet afgerond; wij kunnen nog geen oordeel geven over de getrouwheid en rechtmatigheid van de jaarrekening 2015	<p>Naar stand van heden hebben wij onze controle van de jaarrekening 2015 nog niet volledig kunnen uitvoeren. Dit wordt veroorzaakt doordat een aantal externe samenwerkingspartners in het sociaal domein (waaronder de Sociale Verzekeringsbank, de Regionale Inkooporganisatie Groninger Gemeenten en diverse zorgaanbieders) nog verantwoording dienen af te leggen over het boekjaar 2015 aan de gemeente Groningen over de getrouwheid en rechtmatigheid van de voor de gemeente Groningen uitgevoerde taken op het gebied van de Jeugdwet, WMO en Participatiewet. Deze verantwoordingen zijn noodzakelijk om een oordeel te kunnen vormen over de getrouwheid en rechtmatigheid van de verantwoorde lasten in het sociaal domein. Naar verwachting zullen deze verantwoordingen van de externe samenwerkingspartners eind mei beschikbaar zijn. Daarnaast dienen nog controlewerkzaamheden te worden uitgevoerd ten aanzien van de decentralisaties bij de gemeente zelf. Hierna zullen wij onze controle kunnen afronden.</p> <p>Dit betekent dat wij momenteel nog geen oordeel kunnen geven of het jaarverslag en de jaarrekening 2015 zijn ingericht in overeenstemming met het BBV en de in de programmarekening opgenomen balans en toelichting en rekening van baten en lasten een getrouwe weergave zijn van de financiële positie en baten en lasten van de gemeente Groningen.</p> <p>Tevens betekent dit dat wij nog geen oordeel kunnen vormen met betrekking tot de rechtmatigheid. Dit betekent dat nog geen oordeel kunnen geven dat de baten en lasten en balansmutaties in de jaarrekening 2015 in overeenstemming zijn met de begroting en met de relevante wet- en regelgeving, waaronder gemeentelijke verordeningen en de Beleidsregels toepassing WNT.</p>
	Stand van zaken geconstateerde controleverschillen	Naar stand van heden is geen sprake van ongecorrigeerde controleverschillen welke de met u afgesproken rapporteringsgrens van € 500.000 overschrijden. Hierbij dient expliciet opgemerkt te worden dat onze werkzaamheden op dit moment nog niet volledig zijn afgerond (zie ook toelichting hierboven).
	Stand van zaken geconstateerde rechtmatigheidsfouten en onzekerheden	Naar stand van heden bedragen de geconstateerde rechtmatigheidsfouten € 0,8 miljoen (2014: € 1,4 miljoen). De geconstateerde rechtmatigheidsfouten hebben met name betrekking op de wet BUIG. Hierbij dient expliciet opgemerkt te worden dat onze werkzaamheden op dit moment nog niet volledig zijn afgerond (zie ook toelichting hierboven).

Kernpunten uit onze rapportage

De kernpunten uit onze rapportage kunnen als volgt worden samengevat

Uitkomsten jaarrekeningcontrole	Paragraaf ter benadrukking van aangelegenheden met betrekking tot de voorraden en financiële vaste activa	<p>Wij zullen in onze controleverklaring bij de jaarrekening 2015 evenals voorgaande jaren een paragraaf ter benadrukking van aangelegenheden opnemen in verband met de waardering van de voorraden en de verstrekte geldlening aan GEMM C.V. (Meerstad). Wij hebben de volgende tekst opgenomen in deze paragraaf:</p> <p><i>Wij vestigen de aandacht op de toelichting in de jaarrekening bij de balanspost voorraden, waarin de onzekerheden in de waardering van niet in exploitatie genomen gronden en onderhanden werk zijn uiteengezet. Tevens vestigen wij de aandacht op de toelichting in de jaarrekening bij de balanspost financiële vaste activa, waarin de onzekerheden in de waardering van Gemm CV Meerstad uiteengezet zijn. Deze onzekerheden doen geen afbreuk aan ons oordeel.</i></p>
	Bevindingen ten aanzien van de SiSa- bijlage	<p>Wij hebben de in de SiSa-bijlage van de jaarrekening genoemde specifieke uitkeringen gecontroleerd met inachtneming van de Nota verwachtingen accountantscontrole 2015. Wij hebben ten aanzien van de specifieke uitkering "Gebundelde uitkering op grond van Artikel 69 WWB" (BUIG) een aantal fouten en onzekerheden geconstateerd die de voor SiSa geldende rapporteringstolerantie overschrijden. Een nadere uiteenzetting is opgenomen in de paragraaf "Onrechtmatigheden en onzekerheden verstrekte uitkeringen (wet BUIG)" van het hoofdstuk Rechtmatigheidsbeheer.</p> <p>Op grond van ons onderzoek hebben wij bij de overige specifieke uitkeringen geen fouten en/of onzekerheden geconstateerd die de voor SiSa geldende rapporteringstolerantie overschrijden.</p>

Uitkomsten jaarrekeningcontrole

Uitkomsten jaarrekeningcontrole

Onze analyse van het voordelig resultaat 2015

Voordelig resultaat van € 36,1 miljoen nader besproken

Het saldo van baten en lasten (na reservemutaties) over het jaar 2015 bedraagt € 36,1 miljoen voordelig (2014: 3,4 miljoen) ten opzichte van een begroot sluitend saldo van circa € nihil.

Het resultaat over 2015 ten opzichte van de gewijzigde begroting kan als volgt worden weergegeven:

Bedragen x € 1 miljoen	Actuele begroting	Rekening 2015	Afwijking
	€	€	€
Totale lasten	1.071,5	1.112,8	(41,3)
Totale baten	990,1	1.067,5	(77,4)
Saldo van baten en lasten voor reservemutaties	81,4	45,3	36,1
Toevoegingen reserves	68,9	68,9	-
Onttrekkingen reserves	150,3	150,3	-
Saldo van baten en lasten na reservemutaties	0	36,1	36,1

In het hoofdstuk *"Financieel beeld"* in de gemeenterekening 2015 is een uitgebreide analyse opgenomen van het resultaat ten opzichte van de actuele begroting en de tweede voortgangsrapportage.

De belangrijkste en meest opvallende posten welke leiden tot het voordelig resultaat van € 36,1 miljoen kunnen als volgt nader worden weergegeven:

Omschrijving afwijking	Voordelig	Nadelig
Bedragen x € 1 miljoen	€	€
1. Extra Beleid	11,2	
2. Agio uitkering Verkoop vennootschap B.V.	3,9	
3. Bezuinigingen		3,6
4. BUIG	4,9	
5. Gemeentefonds		3,8
6. PGB/ZIN	3,4	
7. Nominale compensatie	3,0	
8. Onderhoud Martiniplaza	2,2	
Saldo overige afwijkingen	15,7	
Totaal	44,3	7,4
Rekeningresultaat	36,1	

Uitkomsten jaarrekeningcontrole

Onze analyse van het voordelig resultaat 2015

1. De nog niet bestede middelen voor extra beleid leiden in de jaarrekening 2015 tot een vrijval van € 4,8 miljoen aan incidenteel extra beleid en € 6,4 miljoen structureel beschikbaar extra beleid. In totaal wordt hierdoor een voordeel behaald van € 11,2 miljoen ten opzichte van de gewijzigde begroting 2015.
2. In 2015 is een agio uitkering ontvangen van Verkoop vennootschap B.V. Naar aanleiding van de verkoop van de aandelen Essent zijn aandelen in deze vennootschap verworven. Deze vennootschap is verantwoordelijk voor de afwikkeling van ingediende claims door RWE. In 2015 is een gedeelte van het hiertoe ingestelde General Escrow Fonds vrijgevallen, omdat per 30 september 2015 geen nieuwe claims meer kunnen worden ingediend door RWE. Gelet op de onzekerheid rond de in te dienen (en nu ingediende) claims door RWE is de deelneming in Verkoop vennootschap B.V. in het verleden volledig is voorzien. De voorziening is voor de hoogte van de agio uitkering vrijgevallen, wat leidt tot een voordeel ten opzichte van de begroting van € 3,9 miljoen.
3. Voor 2015 was een bezuinigingstaakstelling van 13,7 miljoen opgenomen. Hiervan is in 2015 een bedrag van € 4 miljoen niet gerealiseerd. Als gevolg hiervan wordt een nadeel gerealiseerd ten opzichte van de begroting.
4. Het voordeel op de BUIG van €4,9 miljoen kan met name worden verklaard door een positieve bijstelling van het budget (€ 3,8 miljoen) en een vrijval van een loonkostensubsidie (€ 2,0 miljoen).
5. De ontvangen algemene uitkering uit het gemeentefonds is lager dan begroot als gevolg van de neerwaartse bijstelling van het accres. Deze wordt grotendeels gecompenseerd door de ontwikkelingen in aantal inwoners, minderheden etc. Het gesaldeerde effect hiervan bedraagt €3,8 miljoen nadelig.
6. Het gerealiseerde voordeel ten opzichte van de bijgestelde begroting wordt grotendeels verklaard door het voordeel dat is behaald op de persoonsgebonden budgetten (pgb's) voor de Jeugdzorg (€3,4 miljoen). Dit voordeel kan enerzijds worden verklaard doordat de begroting naar mening van de gemeente niet realistisch is geweest doordat deze is gebaseerd op gegevens die het Rijk voor de overdracht van deze taken heeft aangeleverd. Anderzijds kan deze worden verklaard door een verlaging van de tarieven als gevolg van de decentralisaties, de invoering van het trekkingsrecht (betalingen vinden rechtstreeks plaats aan zorgverleners in plaats van via de cliënten) en de invoering van zogenaamde keukentafelgesprekken.
7. Als gevolg van het nieuwe pensioenakkoord 2015 zijn de pensioenpremies voor 2015 verlaagd. Dit verklaart een groot deel van het gerealiseerde voordeel van €2,9 miljoen ten opzichte van de gewijzigde begroting.
8. Bij de gemeenterekening 2013 heeft uw raad een bijdrage van € 6,6 miljoen toegezegd aan Martiniplaza voor het jaar 2015. Deze bijdrage heeft grotendeels betrekking op de uitvoering van groot onderhoud, welke gefaseerd zal worden uitgevoerd in de jaren 2014, 2015 en 2016. Van deze middelen is in 2015 een bedrag van € 2,0 miljoen besteed. Het restant van € 2,2 miljoen zal in het komende jaar door Martiniplaza worden besteedt.

Voor een nadere toelichting op de afwijkingen ten opzichte van de (actuele) begroting verwijzen wij naar het jaarverslag 2015. Naar onze mening zijn de afwijkingen ten opzichte van de begroting in het jaarverslag toereikend toegelicht.

Uitkomsten jaarrekeningcontrole

Onze analyse van de financiële positie

Begrotingsbeheer en voorspellend vermogen tussentijdse rapportages op orde

Het rekeningresultaat van € 36,1 miljoen voordelig bedraagt ten opzichte van het begrotingstotaal (€ 1.113 miljoen) circa 3%. Ten opzichte van voorgaand jaar betekent dit een toename van het rekeningresultaat van € 33,0 miljoen. In de jaarrekening 2015 is op vrijwel alle (deel)programma's sprake van forse afwijkingen, welke elkaar ook deels compenseren. De belangrijkste afwijkingen zijn hiervoor nader toegelicht.

Overigens merken wij op dat over een deel van het rekeningresultaat reeds door uw raad eerder besluiten zijn genomen, waardoor per saldo een besteedbaar resultaat resteert van € 23,8 miljoen. Voor een nadere toelichting verwijzen wij naar hoofdstuk 4 van het raadsvoorstel bij de jaarrekening 2015.

Het rekeningresultaat kan ten opzichte van de laatste voortgangsrapportage over 2015 (VGR-II) als volgt worden weergegeven:

Bedragen x € 1 miljoen	Rekening 2015	VGR 2015-II	Vershil
	€	€	€
Bijzonder resultaat	5,0	-	-
Overig resultaat	31,1	-	-
Totaal	36,1	(2,2)	38,7

Ten opzichte van de tweede voortgangsrapportage bedraagt de afwijking van het resultaat € 38,7 miljoen voordelig (2014: € 4,4 miljoen voordelig).

Het verschil in resultaat tussen de tweede voortgangsrapportage en de rekening wordt voornamelijk veroorzaakt door faillissement Infoversum (afwijking € 2,9 miljoen nadelig), agio uitkering Verkoop Vennootschap (afwijking € 3,9 miljoen voordelig), vrijval extra beleid (afwijking € 8,4 miljoen voordelig), PGB's en de zorg in natura (WMO) (€ 3,6 miljoen voordelig).

Wij constateren dat deze afwijkingen overwegend na de tweede voortgangsrapportage zijn ontstaan en in januari middels een collegebrief zijn gemeld aan de raad. Daarnaast wordt de toename van het resultaat ten opzichte van voorgaand jaar veroorzaakt door de decentralisaties in het sociaal domein en de onzekerheden welke deze met zich meebrengen. Als gevolg hiervan waren de lasten in het sociaal domein in de begroting 2015 minder betrouwbaar in te schatten als voorgaande jaren. Voor een nadere toelichting verwijzen wij naar de paragraaf "*Decentralisaties in het sociaal domein*".

Wij hebben begrepen dat de gemeente inmiddels een traject in gang heeft gezet om de betrouwbaarheid van de tussentijdse voortgangsrapportages verder te verbeteren en begrotingsafwijkingen tijdiger te kunnen signaleren en rapporteren. Wij vinden dit een positieve ontwikkeling.

Uitkomsten jaarrekeningcontrole

Onze analyse van de financiële positie

Financiering

In 2015 heeft u voor € 120 miljoen aan nieuwe langlopende leningen afgesloten. Deze leningen hebben een looptijd variërend van 1 tot 20 jaar. Wij constateren dat het gemiddelde rentepercentage op langlopende leningen afneemt (gemiddeld 1,4% in 2015).

Voor een nadere beschouwing ten aanzien van uw financieringspositie verwijzen wij u naar de paragraaf *Financiering* in het jaarverslag.

Vanaf 2014 dient in de toelichting op de balans ten aanzien van schatkistbankieren het volgende te worden vermeld:

- ▶ het drempelbedrag voor het begrotingsjaar waarover verantwoording afgelegd wordt;
- ▶ voor ieder kwartaal van het jaar dient het bedrag aan middelen toegelicht te worden dat “buiten de schatkist” is gehouden.

Wij hebben vastgesteld dat bovenstaande adequaat is toegelicht in de jaarrekening 2015 en dat de gemeente Groningen over 2015 heeft voldaan aan de vereisten van het verplicht schatkistbankieren. Dit betekent dat het bedrag aan middelen dat “buiten de schatkist” is gehouden, het geldende drempelbedrag niet heeft overschreden.

EU-regelgeving derivatentransacties

Uw organisatie maakt gebruik van derivaten om renterisico's af te dekken. De EU heeft regelgeving uitgevaardigd die betrekking heeft op alle organisaties die gebruikmaken van derivaten. Sinds 15 maart 2013 dienen niet-financiële instellingen de AFM te informeren als de nominale waarde van hun uitstaande derivaten de drempelwaarden overschrijdt. Ook moeten partijen vanaf die datum OTC-derivaten tijdig aan elkaar bevestigen.

Daarnaast is per 15 september 2013 een aantal basisvereisten van kracht gegaan, waaronder de hiervoor genoemde reconciliatieplicht op portefeuilleniveau. De rapportageplicht aan de Trade Repository is ingegaan op 12 februari 2014. De European Market Infrastructure Regulation (EMIR) heeft als doel om de derivatenmarkt te herstructureren en veiliger en transparanter te maken. Bij het niet voldoen aan de EMIR-vereisten kan de AFM een boete opleggen tot € 4 miljoen.

Als accountant dienen wij u te wijzen op de voor u van toepassing zijnde punten inzake centrale registratie, OTC derivaten met bilaterale afwikkeling, OTC derivaten die de drempelwaarde overschrijden en aanpassing van contracten.

Bij de gemeente Groningen is ultimo 2015 nog sprake van één lopend derivaat. De gemeente Groningen heeft op 13 oktober 2008 een renteswap afgesloten met een hoofdsom van € 2,4 miljoen, ter afdekking van het renterisico op een variabel rentende roll-over-lening van € 2,4 miljoen. Op grond van de afgesloten renteswap betaalt de gemeente Groningen een vaste rente aan de bank, terwijl de variabele rente welke over de bijbehorende lening wordt betaald, wordt terugontvangen. De looptijd van zowel de renteswap als de bijbehorende roll-over-lening is tot 1 augustus 2031. Wij hebben in het kader van onze controle vastgesteld dat sprake is van een effectieve hedgerelatie en dat de toelichting op het derivaat onder de niet uit de balans blijkende verplichtingen voldoet aan de vereisten van het geldende verslaggevingsstel, het Besluit Begroting en Verantwoording provincies en gemeenten.

Uitkomsten jaarrekeningcontrole

Weerstandsvermogen en risicobeheersing

Weerstandsvermogen toegenomen ten opzichte van voorgaand jaar en beter dan begroot

In het jaarverslag is onder andere de paragraaf *Weerstandsvermogen en risicobeheersing* opgenomen, welke informatie bevat over de weerstandscapaciteit, de risico's en het beleid dat hieromtrent gedurende 2015 is gevoerd. De ontwikkeling van het weerstandsvermogen kan als volgt worden samengevat:

Weerstandsvermogen (in duizenden euro's)	Rekening 2014	Rekening 2015	Begroting 2016
Benodigde weerstandscapaciteit (A)	191.257	201.847	208.667
Beschikbare weerstandscapaciteit (B)	165.968	192.517	181.445
Ratio weerstandsvermogen	87%	95%	87%
Weerstandsvermogen (B - A)	(25.289)	(9.330)	(27.222)

Uit de paragraaf weerstandsvermogen en risicobeheersing blijkt dat de risico's hoger worden ingeschat dan de beschikbare weerstandscapaciteit. De ratio weerstandsvermogen in de rekening 2015 is met 95% aanzienlijk hoger dan de begrote ratio weerstandsvermogen van 87% in de begroting 2016. Omdat het weerstandsvermogen van de gemeente Groningen nog niet op peil is (ratio weerstandsvermogen onder 1,0), kwalificeert deze evenals voorgaand jaar als matig. Op de langere termijn streeft de gemeente Groningen naar een ratio weerstandsvermogen van 1,0. Hiervoor is een aanvulling van € 9,3 miljoen noodzakelijk.

De stijging van de ratio weerstandsvermogen met 8% ten opzichte van de begroting 2016 wordt enerzijds veroorzaakt doordat de risico's zijn afgenomen met 6,8 miljoen. Anderzijds is de beschikbare

weerstandscapaciteit toegenomen met € 11,1 miljoen.

De afname van de risico's ten opzichte van de begroting 2016 met € 6,8 miljoen wordt met name veroorzaakt door een stijging van het risico grondexploitaties inclusief Meerstad (€ 1,1 miljoen), een daling van het risico vernieuwing sociaal domein (€ 1,9 miljoen), een daling van het risico parkeerbedrijf (€ 1,5 miljoen), een daling van het risico vennootschapsplicht (Vpb) voor overheidsbedrijven (€ 1,8 miljoen) en het vervallen van het risico individueel keuzebudget gemeente ambtenaren (€ 2,6 miljoen).

De stijging van de beschikbare weerstandscapaciteit met € 11,1 miljoen wordt veroorzaakt door een toename van diverse (bestemmings)reserves. Hierbij dient opgemerkt te worden dat in de berekening van de beschikbare weerstandscapaciteit ultimo 2015 al rekening is gehouden met de resultaatsbestemming 2015 (effect € 5,4 miljoen positief), alsmede toevoegingen en onttrekkingen aan de reserves conform de begroting 2016. Evenals voorgaande jaren adviseren wij hiermee terughoudend te zijn, daar deze toevoegingen en onttrekkingen nog niet zijn gerealiseerd.

Voor een nadere toelichting verwijzen wij naar de paragraaf *Weerstandsvermogen en risicobeheersing* in het jaarverslag.

Ten aanzien van het weerstandsvermogen vallen ons de volgende zaken op:

- ▶ De belangrijkste risico's blijven aanwezig in Meerstad en de overige grondexploitaties. Van de in totaal € 205,3 miljoen geraamde (incidentele) risico's, heeft circa € 185,3 miljoen betrekking op Meerstad en de overige grondexploitaties (circa 90%). Ten opzichte van de begroting 2016 zijn de risico's ten aanzien van Meerstad en de overige grondexploitaties toegenomen met circa € 1,1 miljoen.

Uitkomsten jaarrekeningcontrole

Weerstandsvermogen en risicobeheersing

- ▶ De beschikbare weerstandscapaciteit van in totaal € 192,5 miljoen bestaat voor circa € 137,0 miljoen uit de Algemene Egalisatie Reserve en bestemmingsreserves, € 5,5 miljoen uit beschikbare risicobuffers in grondexploitaties en voor € 50,0 miljoen uit de stille reserve aandelen Enexis. De stille reserve Enexis kan als minst “harde” post in de beschikbare weerstandscapaciteit worden aangemerkt, aangezien het de vraag is óf en tegen welke waardering de aandelen Enexis, indien noodzakelijk, op korte termijn kunnen worden verkocht.

Wij zijn van mening dat de paragraaf Weerstandsvermogen en risicobeheersing in het jaarverslag een toereikend inzicht verschaft in het weerstandsvermogen en de financiële risico's van de gemeente Groningen.

Uitkomsten jaarrekeningcontrole

Onze analyse van de gehanteerde grondslagen

Aanvaardbaarheid van de grondslagen van waardering en resultaatbepaling

Naar onze mening zijn de door het college gekozen waarderingsgrondslagen aanvaardbaar en consistent toegepast met betrekking tot de significante jaarrekeningposten en bijzondere transacties. Dit geldt tevens voor het tijdstip waarop die transacties hebben plaatsgevonden, de periode waarin zij zijn verantwoord en de desbetreffende toelichtingen in de jaarrekening. Hierbij dient echter wel expliciet opgemerkt te worden dat onze werkzaamheden op dit moment nog niet volledig zijn afgerond (voor een nadere toelichting verwijzen wij naar het hoofdstuk "*Kernpunten uit onze rapportage*") en dat hieruit nog bevindingen kunnen voortvloeien.

Kwaliteit jaarverslag

Wij hebben vastgesteld dat het jaarverslag overeenkomstig de gemeentewet is opgesteld en verenigbaar is met de jaarrekening. Verder hebben wij vastgesteld dat de verplichte paragrafen zijn toegevoegd. Hierbij dient echter wel expliciet te worden opgemerkt dat wij de paragraaf Weerstandsvermogen en risicobeheersing nog niet hebben ontvangen en dat wij deze paragraaf derhalve nog niet hebben kunnen beoordelen.

Voorgenomen aanvullende bijdrage van € 4,2 miljoen aan Regio Groningen-Assen toereikend toegelicht

Naar aanleiding van het stopzetten van het project RegioTram eind 2012 heeft de gemeente Groningen per brief aan de Regio Groningen-Assen - naast de gemeente en de provincie Groningen één van de projectpartners - laten weten de mogelijkheden te onderzoeken om de Regio Groningen-Assen te compenseren voor hun aandeel in de gemaakte plankosten. Voor de Regio Groningen-Assen gaat het om een bedrag van circa € 10 miljoen. Hierbij is door de gemeente uitdrukkelijk aangegeven dat deze compensatie

alleen kan worden betaald indien hiervoor in de begroting dekking kan worden gevonden. Als gevolg van deze toezegging heeft de gemeente Groningen in 2015 een bijdrage van € 6,0 miljoen betaald aan de Regio Groningen-Assen. De gemeente Groningen is voornemens in 2017 een aanvullende bijdrage van € 4,2 miljoen te betalen. Dit bedrag kan worden gedekt uit in de begroting 2017 vrijvallende middelen als gevolg van het stopzetten van het project RegioTram.

Omdat geen sprake is van een formele verplichting van de gemeente richting Regio Groningen-Assen, is deze voorgenomen aanvullende bijdrage niet opgenomen als verplichting in de jaarrekening 2015, maar toegelicht onder de niet uit de balans blijvende verplichtingen. Wij hebben vastgesteld dat deze verwerkingswijze in overeenstemming is met de geldende verslaggevingsstelsel, het Besluit Begroting en Verantwoording provincies en gemeenten.

Uitkomsten jaarrekeningcontrole

Aandachtsgebieden en bevindingen in de controle

Waardering van de gronden (inclusief Meerstad en de niet in exploitatie genomen gronden/overige gronden)

De voorraden van gemeente Groningen bestaan uit gronden die op dit moment in ontwikkeling zijn of komen. Hieronder geven wij het verloop van de gronden (inclusief de grondexploitatie Meerstad) weer:

Jaarrekeningpost (in miljoenen euro's)	31 december 2015	31 december 2014
Gronden in exploitatie	74,9	118,6
Niet in exploitatie genomen gronden en overige gronden	65,7	68,7
Subtotaal jaarrekening gemeente Groningen	140,6	187,3
Meerstad	291,4	277,9
Totaal	432,0	465,2

Bovenstaande boekwaarde van € 432 miljoen is inclusief de boekwaarde van de grondexploitatie Meerstad.

Conform het geldende verslaggevingsstelsel (het *Besluit Begroting en Verantwoording provincies en gemeenten*) is de boekwaarde van de gronden van Meerstad conform voorgaande jaren niet meegeconsolideerd in de jaarrekening van de gemeente Groningen. De gemeente is 100%-aandeelhouder in de GEMM Meerstad C.V., waarin de grondexploitatie Meerstad wordt ontwikkeld. Hierdoor loopt de gemeente het volledige risico

over deze gronden en hebben wij dit voor het totaalinzicht meegenomen in bovenstaand overzicht.

De boekwaarde van de gronden van gemeente Groningen en Meerstad zijn in 2015 gedaald met € 33,2 miljoen. Deze daling wordt primair veroorzaakt door een afname van de gronden in exploitatie met € 43,7 miljoen als gevolg van gerealiseerde bijdragen voor het project Grote Markt oostzijde/Groninger Forum. Anderzijds is sprake van een toename van de het onderhanden werk van Meerstad met € 13,5 miljoen. Deze stijging wordt met name veroorzaakt door toegerekende rente en kosten voor bouw- en woonrijpmaken.

De mutaties binnen de niet in exploitatie genomen gronden ten opzichte van 2014 zijn beperkt en hebben wij daarom niet nader toegelicht.

Gronden in exploitatie

Landelijk is nog steeds veel aandacht voor de waardering van de grondposities. Grondexploitaties komen veel in het nieuws door het hoge risicoprofiel van veel projecten.

De gemeente Groningen besteedt intern zorgvuldig aandacht aan een adequate interne beheersing. Intern wordt het hoge risicoprofiel ook onderkend en benoemd in de paragraaf weerstandsvermogen. Van de geschatte € 205,3 miljoen aan toekomstige risico's, heeft € 185,3 miljoen (2014: € 171,0 miljoen) betrekking op de grondposities. In onze controle besteden wij veel aandacht aan de waardering van de grondposities, vanwege de omvang en de grote mate van schattingselementen. In deze paragraaf gaan wij in op onze bevindingen en aandachtspunten naar aanleiding van onze controle.

Uitkomsten jaarrekeningcontrole

Aandachtsgebieden en bevindingen in de controle

Vroegtijdige controle van een groot deel van de projecten

Evenals in voorgaande jaren hebben wij, in overleg met de raad en het audit committee en het college, de waardering van Meerstad en het merendeel van de grondexploitaties in het najaar van 2015 gecontroleerd.

Wij hebben u per brief d.d. 27 november 2015 nader geïnformeerd over de uitkomsten van de controle van de in exploitatie genomen gronden, exclusief het project Grote Markt oostzijde/Groninger Forum en de niet in exploitatie genomen gronden. Het project Grote Markt oostzijde/Groninger Forum hebben wij tijdens de jaarrekeningcontrole in april 2016 gecontroleerd. Wij hebben u per brief d.d. 18 april 2016 nader geïnformeerd over de uitkomsten hiervan.

Tijdens onze jaarrekeningcontrole in maart/april 2016 hebben wij vastgesteld dat door de gemeente opvolging is gegeven aan de nog openstaande punten. Dit betrof de volgende zaken:

- ▶ **Nadere onderbouwing geraamde verkopen op het Europapark:** door de gemeente is een nadere onderbouwing opgesteld van de voor 2016 geraamde verkopen, met name aan de hand van in 2016 gerealiseerde verkopen, afgesloten optiecontracten, etc. Uit deze nadere onderbouwing is gebleken dat de voor 2016 geraamde verkopen voor Europapark aanvaardbaar zijn.
- ▶ **Onderbouwing opbrengstindexatie Meerstad:** in de grondexploitatie wordt gerekend met een opbrengstenstijging over de gehele looptijd van 2,25% per jaar. Door Meerstad is een nadere analyse gemaakt van de haalbaarheid van de in de grondexploitatie ingerekende grondprijzen, onder meer aan de hand van de in 2016 gerealiseerde verkopen. Hieruit is gebleken dat de ingerekende opbrengstenstijging van 2,25% in de afgelopen jaren is gehaald. Daarnaast hebben wij met de gemeente de

houdbaarheid van deze opbrengstenstijging op de langere termijn besproken. Met name door een verdere groei van de Stad wordt de opbrengstenstijging realistisch geacht. Naar verwachting heeft de verdere groei namelijk een positief effect op de grondprijzen. Op basis van voorgaande overwegingen kunnen wij instemmen met de in de grondexploitatie van Meerstad ingerekende opbrengstenstijging.

Daarnaast hebben wij tijdens de jaarrekeningcontrole in maart/april 2016 vastgesteld dat sinds onze controle in het najaar van 2015 zich geen nieuwe significante ontwikkelingen op de vastgoedmarkt of binnen de projecten hebben voorgedaan welke een hernieuwde inschatting van de waardering van de gronden noodzakelijk maken.

Conclusie: gronden in exploitatie juist gewaardeerd

Wij kunnen in het kader van de controle van de jaarrekening 2015 van de gemeente Groningen instemmen met de waardering van de in exploitatie genomen gronden voor de woningbouw, bedrijventerreinen en kantorenmarkt.

Hierbij zijn wij nog steeds van mening dat het risicoprofiel van met name Meerstad erg hoog blijft. Wij zullen evenals voorgaand jaar in onze controleverklaring bij de jaarrekening 2015 een paragraaf opnemen om de onzekerheden in de waardering van de voorraden en financiële vaste activa te benadrukken.

Uitkomsten jaarrekeningcontrole

Aandachtsgebieden en bevindingen in de controle

De strekking van de tekst van deze toelichtende paragraaf in de controleverklaring zal als volgt zijn:

“Wij vestigen de aandacht op de toelichting in de jaarrekening bij de balanspost voorraden, waarin onder meer de onzekerheden in de afzetverwachtingen die van invloed zijn op de waardering van het onderhanden werk uiteen zijn gezet. Tevens vestigen wij de aandacht op de toelichting in de jaarrekening bij de balanspost financiële vaste activa, waarin de onzekerheden in de waardering van Gemm CV Meerstad uiteengezet zijn. Deze onzekerheden doen geen afbreuk aan ons oordeel.”

Voor een nadere toelichting op de uitkomsten van de controle van de in exploitatie genomen gronden en de bouw- en grondexploitatie Grote Markt oostzijde/Groninger Forum, verwijzen wij naar onze rapportages van respectievelijk 27 november 2015 en 18 april 2016.

Waardering niet in exploitatie genomen gronden en overige gronden

De niet in exploitatie genomen gronden en overige gronden kunnen ultimo 2015 als volgt nader worden gespecificeerd:

(in miljoenen euro's)	31 december 2015	31 december 2014
Niet in exploitatie genomen gronden	8,0	11,6
Grond- en hulpstoffen (overige gronden)	57,7	57,1
Totaal	65,7	68,7

De daling van de niet in exploitatie genomen gronden wordt voornamelijk veroorzaakt door afwaarderingen op diverse projecten als gevolg van actualisatie van de onderliggende tentatieve grondexploitaties en haalbaarheidsberekeningen.

De boekwaarde van de overige gronden (grond- en hulpstoffen) bedraagt ultimo 2015 € 57,7 miljoen en heeft voornamelijk betrekking op Suikerunie (€ 39,9 miljoen).

Wij hebben de waardering van de niet in exploitatie genomen gronden en overige gronden getoetst aan de hand van de hieraan ten grondslag liggende tentatieve grondexploitaties en haalbaarheidsberekeningen. Wij hebben geconstateerd dat de gemeente Groningen een conservatieve benadering hanteert bij het opstellen van de tentatieve grondexploitaties en haalbaarheidsberekeningen voor de niet in exploitatie genomen gronden en overige gronden. De uitgangspunten en aannames in de aan de waardering van de niet in exploitatie genomen gronden en overige gronden ten grondslag liggende tentatieve grondexploitaties en haalbaarheidsberekeningen zijn toereikend onderbouwd.

Specifiek ten aanzien van Suikerunie (geclassificeerd als overige grond) merken wij op dat conform voorgaande jaren wordt uitgegaan van start van ontwikkeling in 2027, waarbij de eerste kavels in 2029 kunnen worden verkocht. Wij hebben vastgesteld dat het op dit moment voorziene woningaanbod op het Suikerunie terrein past binnen de verwachte woningvraag voor de gemeente Groningen voor de betreffende periode. In de komende jaren zullen de plannen voor het voormalig Suikerunie terrein nader worden uitgewerkt.

Op basis van bovenstaande kunnen wij in het kader van de controle van de jaarrekening 2015 instemmen met de waardering van de niet in exploitatie genomen gronden en overige gronden.

Uitkomsten jaarrekeningcontrole

Aandachtsgebieden en bevindingen in de controle

Reorganisatievoorziening van € 2,1 miljoen ultimo 2015 toereikend

Als gevolg van de reorganisatie en vorming van het SSC in 2013 en 2014 is een situatie ontstaan waarbij sprake is van boventallig personeel / herplaatsingskandidaten, waarbij het uitgangspunt is om mensen van werk naar werk te begeleiden (geen gedwongen ontslagen). Op basis van de geldende verslaggevingsregels, het *Besluit Begroting en Verantwoording provincies en gemeenten*, is in de jaarrekening 2013 een reorganisatievoorziening getroffen van € 5,4 miljoen ter dekking van de loonkosten van de herplaatsingskandidaten voor de periode van het sociaal statuut (tot en met 2018). Daarnaast is een bedrag in de voorziening gereserveerd voor flankerend beleid, om mensen van werk naar werk te helpen. Ultimo 2014 resteerde nog een bedrag van € 2,5 miljoen in de reorganisatievoorziening.

In 2015 is per saldo een bedrag van € 1,3 miljoen onttrokken aan de reorganisatievoorziening ter dekking van uitbetaalde salariskosten en herplaatsers en de kosten voor flankerend beleid. Ten behoeve van de jaarrekening 2015 heeft de gemeente de aan de reorganisatievoorziening ten grondslag liggende aannames/uitgangspunten geactualiseerd. Als gevolg hiervan is een bedrag van € 0,9 miljoen aan de voorziening toegevoegd om ervoor te zorgen dat de voorziening toereikend is om de toekomstige lasten te dekken. Deze toevoeging wordt voornamelijk veroorzaakt doordat in 2015 beter zicht is gekregen op de bemiddelbaarheid van het boventallig personeel en de hiermee gepaard gaande kosten.

In het kader van onze jaarrekeningcontrole hebben wij vastgesteld dat de actualisatie van de reorganisatievoorziening juist heeft plaatsgevonden en hiermee ultimo 2015 toereikend is om de verwachte toekomstige lasten te kunnen dekken.

Voorziening groot onderhoud kernvastgoed verdient aandacht

In ons accountantsverslag bij de jaarrekening 2014 hebben wij gerapporteerd dat de in de jaarrekening opgenomen voorzieningen voor egalisatie van de kosten van groot onderhoud van het kernvastgoed (kantoorgebouwen gemeente Groningen) gebaseerd zijn op de meerjarenonderhoudsplannen van de voormalige diensten. Als gevolg van de start van het SSC begin 2014 is het onderhoud van de kantoorgebouwen niet langer belegd bij de voormalige diensten, maar bij de afdeling Vastgoedmanagement van het SSC. Hierbij is geconstateerd dat de voormalige diensten niet een uniforme benadering hanteerden voor het opstellen van de meerjaren-onderhoudsplannen en de vorming van voorzieningen voor groot onderhoud. In 2014 is een aanzet gemaakt met harmonisatie en uniformering van de verschillende meerjarenonderhoudsplannen en in 2015 is hier nadere uitwerking aan gegeven.

Op dit moment zijn de geactualiseerde meerjarenonderhoudsplannen echter nog niet beschikbaar. Naar verwachting zullen deze eind april beschikbaar zijn. Ten behoeve van de onderbouwing van de voorzieningen groot onderhoud in de jaarrekening 2015 is derhalve gebruik gemaakt van de 'oude' meerjarenonderhoudsplannen. Uit de door de gemeente opgestelde analyse van het verloop van de voorziening voor groot onderhoud blijkt dat naar verloop van tijd tekorten zullen ontstaan in de voorziening (2024: € 0,6 miljoen en 2025: € 1,8 miljoen). Ultimo 2015 bedraagt het saldo van de voorziening groot onderhoud voor het kernvastgoed € 5,7 miljoen.

Gezien de omvang van de tekorten in de meerjarenbegroting hebben wij deze niet aangemerkt als fout. Wel adviseren wij het vastgoedbedrijf van de gemeente de meerjarenonderhoudsplannen in de komende periode te actualiseren en indien noodzakelijk de voorziening groot onderhoud en de hiermee samenhangende dotatie in de begroting bij te stellen.

Uitkomsten jaarrekeningcontrole

Aandachtsgebieden en bevindingen in de controle

Waardering verstrekte langlopende leningen

De gemeente Groningen heeft ultimo 2015 voor een totaalbedrag van € 460,1 miljoen langlopende leningen verstrekt aan derden. Deze verstrekte leningen kunnen als volgt nader worden gespecificeerd:

Verstrekte leningen (in miljoenen euro's)	31 december 2015
Woningbouwcorporaties	138,0
Meerstad	275,0
Deelnemingen (excl. Meerstad)	28,0
Overige verbonden partijen	2,4
Overige langlopende leningen	16,4
Totaal	459,8

Wij hebben ten aanzien van een tweetal verstrekte leningen vastgesteld dat geen actuele financiële analyse van de waardering van de verstrekte leningen beschikbaar was. Naar aanleiding hiervan zijn deze analyses door de gemeente alsnog uitgevoerd en is indien noodzakelijk de waardering van de verstrekte leningen bijgesteld.

Hoewel de waardering van de verstrekte leningen periodiek wordt getoetst, is niet geborgd dat ten aanzien van alle verstrekte leningen in het kader van de jaarafsluiting wordt getoetst of deze juist zijn gewaardeerd en is eveneens niet geborgd dat deze toetsing plaatsvindt op basis van actuele financiële informatie.

Wij adviseren de gemeente derhalve een werkwijze te ontwikkelen, waarmee kan worden geborgd dat de waardering van de verstrekte langlopende leningen periodiek op een gestructureerde en uniforme wijze wordt getoetst, op basis van actuele financiële informatie. Daarnaast adviseren wij de gemeente de uitkomsten hiervan centraal vast te leggen, zodat de financiële gevolgen tijdig kunnen worden verwerkt in de tussentijdse voortgangsrapportages en de jaarrekening.

Gemeentelijk vastgoed juist gewaardeerd

In het afgelopen jaar heeft de gemeente Groningen diverse eigen panden verkocht (Peizerweg, Gotenburgweg) dan wel aangekocht (Europaweg). Hierbij is sprake geweest van diverse afwaarderingen, omdat bij verkoop van panden de verkoopprijs onder de boekwaarde lag. Op grond van het geldende verslaggevingsstelsel (het Besluit Begroting en Verantwoording provincies en gemeenten) dienen activa gewaardeerd te worden tegen verkrijgingsprijs/vervaardigingsprijs of lagere marktwaarde. Omdat in het afgelopen jaar panden zijn verkocht met een boekverlies, is de vraag of de overige panden van de gemeente juist zijn gewaardeerd.

Ten behoeve van de jaarrekening 2015 heeft de gemeente een analyse uitgevoerd of mogelijk ook voor andere gemeentelijke panden, welke naar verwachting zullen worden verkocht, sprake is van een duurzaam lagere marktwaarde. Hieruit is gebleken dat hiervan voor de andere gemeentelijke panden geen sprake is. Wij hebben in het kader van onze controle deze analyse getoetst en geen bijzonderheden geconstateerd. Dit betekent dat het gemeentelijk vastgoed in de jaarrekening 2015 juist wordt gewaardeerd.

Uitkomsten jaarrekeningcontrole

Aandachtsgebieden en bevindingen in de controle

Meerjarenprognose parkeerbedrijf geactualiseerd naar aanleiding van extern onderzoek

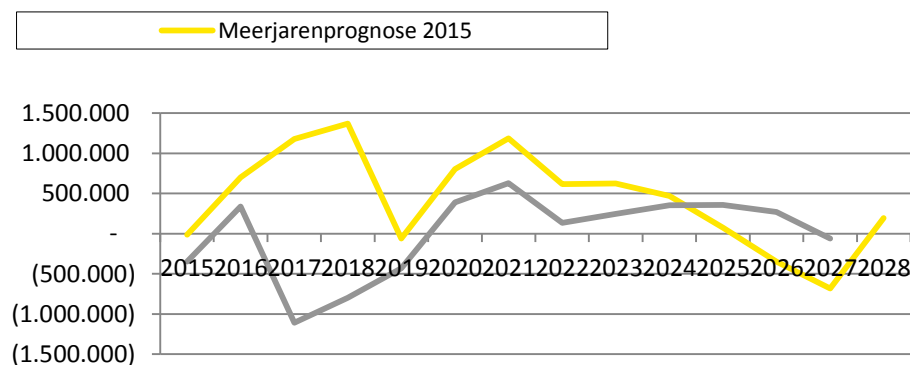
Eind 2015 heeft de gemeente Groningen aan een extern adviesbureau de opdracht verstrekt om de onderbouwing van de meerjarenprognose van het parkeerbedrijf te onderzoeken. Onderzocht is of de verwachte parkeer-behoefte en de omzetontwikkeling die hiermee samenhangen nog actueel zijn.

De belangrijkste uitkomsten van het onderzoek betreffen:

- ▶ In de gemeente is voldoende parkeeraanbod (garages, straat en P+R) om aan de huidige en toekomstige parkeervraag te kunnen voldoen;
- ▶ De bouw van de Forumgarage zal een herverdeeleffect met zich meebrengen en zal derhalve invloed hebben op de bezettingsgraad en opbrengsten van andere parkeergarages in de stad;
- ▶ De ingeschatte kosten en opbrengsten lijken reëel te zijn.

Mede op basis van dit rapport heeft de gemeente de meerjarenprognose van het parkeerbedrijf herijkt. Hieruit blijkt dat het exploitatieresultaat van het parkeerbedrijf fors positiever uitvalt in vergelijking tot de meerjarenprognose uit 2014. Enerzijds wordt dit veroorzaakt door lagere kapitaallasten als gevolg van de lagere rente, maar anderzijds ook door de latere ingebruikname van de Forumgarage (2019 in plaats van 2017). Tot slot ligt het exploitatieresultaat op straatparkeren licht hoger.

Samenvattend kunnen de wijzigingen als volgt worden weergegeven:

(bron: bijlage 2: meerjarenplanprognose parkeerbedrijf)

Ondanks het positievere meerjarenbeeld van het parkeerbedrijf krijgt het Parkeerbedrijf de komende jaren te maken met enkele (grote) risico's. Uit de actualisatie van de risicoanalyses blijkt dat de incidentele risico's voor de periode 2016-2019 zijn ingeschat op € 4,27 miljoen. Voor de gehele looptijd (tot en met 2024) bedraagt het risicobedrag circa € 14,8 miljoen (2014 € 18,2 miljoen over de periode tot en met 2024). Deze afname is het gevolg van een lager renteomslagpercentage en door de aanpassing van de exploitatieopzet van de Forum garage.

Wij hebben vastgesteld dat deze risico's adequaat zijn vertaald in de paragraaf weerstandsvermogen en risicobeheersing.

Uitkomsten jaarrekeningcontrole

Aandachtsgebieden en bevindingen in de controle

Niet in alle gevallen actuele cijfers van verbonden partijen opgenomen in paragraaf verbonden partijen

In december 2014 heeft de Commissie BBV haar notitie inzake verbonden partijen herzien. In de notitie Verbonden Partijen gaat de Commissie BBV onder meer in op de definitie van verbonden partijen, de begrotings- en verslaggevingsvoorschriften voor verbonden partijen, rechtmatigheid en bestuur en toezicht.

Op grond van de verslaggevingsvoorschriften dient in de paragraaf verbonden partijen onder meer de verwachte omvang van het eigen vermogen en het vreemd vermogen van de verbonden partij aan het begin en aan het einde van het begrotingsjaar (2015) te worden opgenomen, alsmede de verwachte omvang van het financiële resultaat van de verbonden partij in het begrotingsjaar.

In de paragraaf verbonden partijen in de jaarrekening 2015 heeft de gemeente Groningen niet voor alle verbonden partijen de cijfers over het boekjaar 2015 opgenomen. Wij hebben van de gemeente begrepen dat ten tijde van het opstellen van de jaarrekening, van deze verbonden partijen de cijfers over 2015 nog niet beschikbaar zijn. Om deze reden heeft de gemeente Groningen ervoor gekozen om bij het opstellen van de paragraaf verbonden partijen indien beschikbaar de cijfers 2015 op te nemen en indien niet beschikbaar de cijfers 2014 op te nemen. Wij hebben overigens wel vastgesteld dat de paragraaf verbonden partijen naar onze mening wel voldoende inzicht biedt in het (risico)profiel van de verbonden partijen, waardoor geen sprake is van een tekortkoming.

Wij adviseren het college net als voorgaand jaar om afspraken te maken met de verbonden partijen over de (tijdige) aanlevering van de (concept) cijfers ten behoeve van de paragraaf verbonden partijen in de jaarrekening (2016).

Algemene uitkering over 2015 juist verantwoord; wel correctie doorgevoerd als gevolg van onjuist doorgegeven WOZ waarden

De in de jaarrekening 2015 opgenomen algemene uitkering uit het gemeentefonds van € 439,3 miljoen is conform de verslaggevingsregels primair gebaseerd op de Decemercirculaire 2015 van het gemeentefonds.

Uit een interne analyse van de gemeente Groningen in het kader van de jaarafsluiting is echter geconstateerd dat onjuiste WOZ waarden zijn doorgegeven aan het CBS. Deze WOZ waarden maken als verdeelmaatstaf onderdeel uit van de berekening van de algemene uitkering over het boekjaar door het gemeentefonds. Doordat zowel in 2014 als 2015 onjuiste WOZ waarden zijn doorgegeven aan het CBS, is de algemene uitkering over zowel 2014 als 2015 door het gemeentefonds onjuist bepaald. Inmiddels zijn de juiste WOZ waarden doorgegeven aan het CBS en zal als gevolg hiervan de algemene uitkering over zowel 2014 als 2015 door het gemeentefonds nog worden gecorrigeerd. Naar verwachting zal over 2014 nog een bedrag van € 1,7 miljoen worden ontvangen en over 2015 nog een bedrag van € 0,7 miljoen. Voor de verwachte correctie over 2014 is reeds in de jaarrekening 2014 een vordering op het gemeentefonds opgenomen en is het bedrag van € 1,7 miljoen ook verantwoord als onderdeel van de algemene uitkering uit het gemeentefonds. Voor de verwachte correctie door het gemeentefonds over 2015 is in de jaarrekening 2015 een aanvullende vordering op het gemeentefonds opgenomen. Door het gemeentefonds zijn deze vorderingen op dit moment nog niet uitbetaald.

Wij hebben vastgesteld dat de in de jaarrekening opgenomen vordering op het gemeentefonds juist is berekend. Naar verwachting zullen deze vorderingen in het najaar van 2016 worden afgewikkeld.

Uitkomsten jaarrekeningcontrole

Aandachtsgebieden en bevindingen in de controle

Toelichting op de Wet normering topinkomens voldoet aan de daaraan te stellen eisen

Per 1 januari 2013 is de *Wet normering bezoldiging topfunctionarissen publieke en semipublieke sector* (WNT) ingevoerd. Op basis van deze wet is de bezoldiging van topfunctionarissen in de publieke en semipublieke sector in dienstverband en bij ontslag wettelijk gemaximeerd.

Voor de bezoldiging van topfunctionarissen geldt naast de maximering een publicatieverplichting in de jaarrekening. Dit geldt eveneens voor bezoldiging van niet-topfunctionarissen, indien zij de maximale bedragen van topfunctionarissen overschrijden.

In het kader van de jaarrekening 2015 heeft u een analyse uitgevoerd van de topfunctionarissen binnen uw organisatie. Tevens heeft u vastgesteld of er functionarissen zijn die een hogere bezoldiging dan de gestelde maxima kennen. Op basis van deze analyse zijn de gemeentesecretaris en griffier aangemerkt als topfunctionaris. De bezoldiging van zowel de gemeentesecretaris als griffier blijft onder het geldende WNT-maximum. Deze informatie heeft u opgenomen in de toelichting op de jaarrekening. Wij hebben de juistheid en volledigheid van deze toelichting gecontroleerd en hebben vastgesteld dat de toelichting voldoet aan de daaraan te stellen eisen.

Bevindingen ten aanzien van SiSa

Wij hebben de in de SiSa-bijlage van de jaarrekening genoemde specifieke uitkeringen gecontroleerd met inachtneming van de Nota verwachtingen accountantscontrole 2015. De hierbij geconstateerde fouten en onzekerheden dienen op grond van het Bado in het verslag van bevindingen te worden opgenomen indien de navolgende rapporteringstolerantie per

specifieke uitkering wordt overschreden:

- ▶ € 12.500,- indien de omvangbasis kleiner dan of gelijk aan € 125.000,- is;
- ▶ 10% indien de omvangbasis groter dan € 125.000,- en kleiner dan of gelijk aan € 1.000.000,- is;
- ▶ € 125.000,- indien de omvangbasis groter dan € 1.000.000,- is.

Op grond van ons onderzoek hebben wij ten aanzien van de specifieke uitkering "*Gebundelde uitkering op grond van artikel 69 Participatiewet gemeentedeel 2015*" fouten en onzekerheden geconstateerd die de voor SiSa geldende rapporteringstolerantie overschrijden. Voor een nadere toelichting verwijzen wij naar de paragraaf "*Onrechtmatigheden en onzekerheden verstrekte uitkeringen (wet BUIG)*" in het hoofdstuk "*Rechtmatigheidsbeheer*". Ten aanzien van de overige specifieke uitkeringen hebben wij geen bevindingen geconstateerd.

De SiSa-bijlage dient door uw gemeente samen met een aantal andere verplicht voorgeschreven verantwoordingsstukken voor 15 juli a.s. elektronisch bij het CBS te worden aangeleverd. Door middel van een voorgeschreven tabel dienen wij te rapporteren over onze bevindingen ten aanzien van de in de jaarrekening opgenomen SiSa-bijlage. In bijlage 3 bij dit rapport zijn deze bevindingen in de voorgeschreven tabel opgenomen. U kunt deze tabel hanteren ten behoeve van verzending naar het CBS.

Kwaliteit beheersorganisatie

Kwaliteit beheersorganisatie

Interne beheersmaatregelen

Algemeen

Bij de planning en uitvoering van de controle van de jaarrekening 2015 van de gemeente hebben wij de interne beheersmaatregelen, welke onderdeel uitmaken van de administratieve organisatie van uw gemeente, in onze overwegingen betrokken. Wij hebben de opzet, het bestaan en de werking van interne beheersmaatregelen onderzocht voor zover wij dit in het kader van de jaarrekening noodzakelijk achten en niet met het doel om een oordeel over de effectiviteit van de interne beheersing te geven. Wij steunen voor een deel van de processen op uw interne beheersing, hetgeen betekent dat wij minder uitgebreide werkzaamheden per jaareinde behoeven te verrichten.

Wij hebben geen onderzoek naar de effectiviteit van de interne beheersing verricht, anders dan dat relevant is voor onze jaarrekeningcontrole.

Bevindingen interne beheersing

In onze managementletter 2015, uitgebracht aan uw raad op 19 november 2015, hebben wij onze bevindingen en aanbevelingen van onze tussentijdse controle 2015 opgenomen. Over het algemeen constateren wij dat de gemeente Groningen onze aanbevelingen en bevindingen voortvarend oppakt.

Automatisering

In het kader van de controle van de jaarrekeningen brengen wij ook verslag uit omtrent onze bevindingen met betrekking tot de continuïteit en betrouwbaarheid van de geautomatiseerde gegevensverwerking.

Onze controle was niet primair gericht op het doen van een uitspraak omtrent de continuïteit en betrouwbaarheid van (delen van) de geautomatiseerde gegevensverwerking en wij hebben daartoe ook geen opdracht van het management ontvangen. De jaarrekeningcontrole heeft geen tekortkomingen in de continuïteit en betrouwbaarheid van de geautomatiseerde gegevensverwerking aan het licht gebracht.

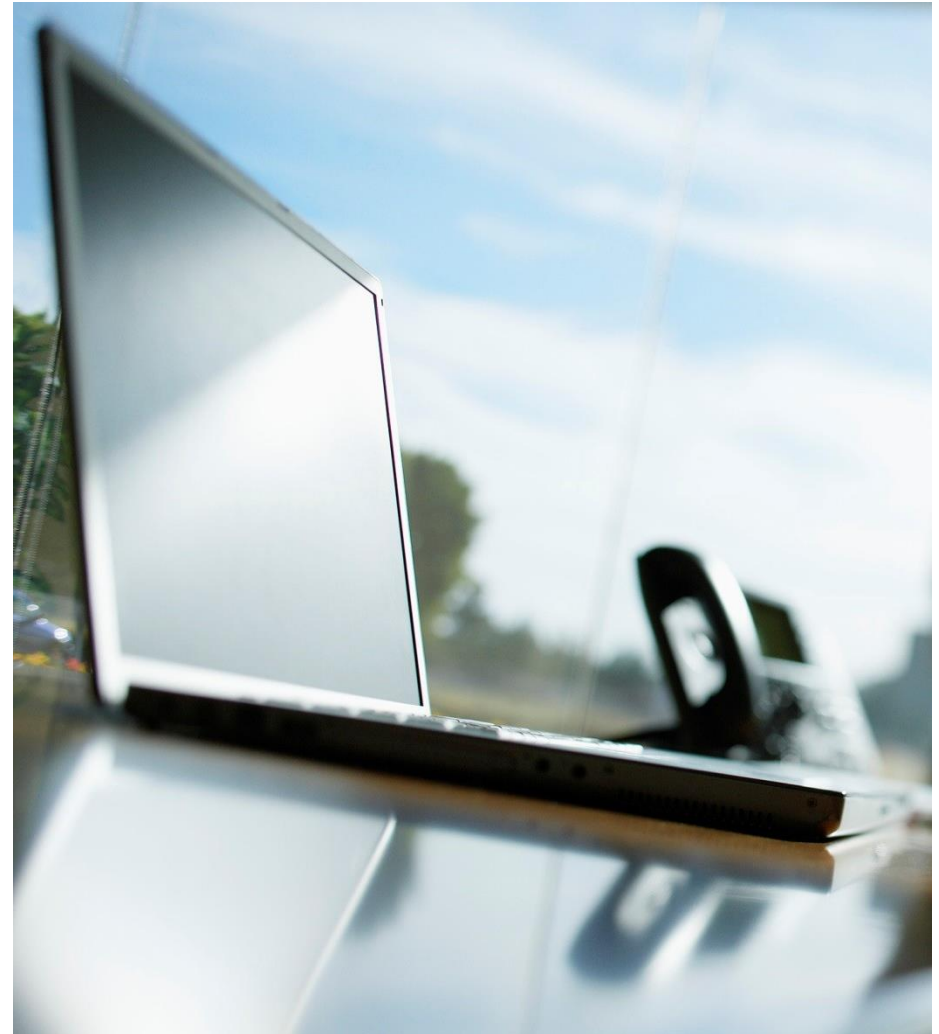
Kwaliteit beheersorganisatie

Interne beheersmaatregelen

Frauderisico's

Onze controle dient zodanig te worden gepland en uitgevoerd dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de jaarrekening geen onjuistheden van materieel belang als gevolg van fouten of fraude bevat (Standaard 240 De verantwoordelijkheden van de accountant met betrekking tot fraude in het kader van een controle van financiële overzichten). Door de beperkingen die inherent zijn aan een controle, bestaat er een onvermijdbaar risico dat sommige afwijkingen in de financiële overzichten niet zullen worden ontdekt, zelfs wanneer de controle naar behoren is gepland en uitgevoerd overeenkomstig de Standaarden. Onze controlewerkzaamheden omvatten mede de volgens Standaard 240 vereiste werkzaamheden, zoals brainstorming, het verzamelen van informatie met het oog op het vaststellen van en reageren op het risico van fraude en het uitvoeren van bepaalde werkzaamheden gericht op het risico van het doorbreken van interne beheersmaatregelen door het management, met inbegrip van inzage in journaalboekingen, beoordeling van schattingen en evaluatie van zakelijke redenen voor significante ongebruikelijke transacties.

De primaire verantwoordelijkheid voor het voorkomen en ontdekken van fraude berust zowel bij de raad en het audit committee als bij het college. Het is van belang dat het college, onder toezicht van de raad en het audit committee, sterk de nadruk legt op het voorkomen van fraude, waardoor de gelegenheden tot het plegen van fraude kunnen afnemen, alsmede op het ontmoedigen daarvan, waardoor personen ervan kunnen worden weerhouden om fraude te plegen omwille van de waarschijnlijkheid dat die wordt ontdekt en bestraft.

Rechtmatigheidsbeheer

Rechtmatigheidsbeheer

Onze bevindingen in het kader van rechtmatigheid

Wij hebben bij de controle over 2015 de rechtmatigheid getoetst conform de bepalingen van het Bado en het controleprotocol 2015 van de gemeente Groningen. Bij onze controle hebben wij aandacht gegeven aan de volgende onderwerpen:

- ▶ het rechtmatigheidsbeheer;
- ▶ de naleving van het voorwaarden criterium;
- ▶ de begrotingsrechtmatigheid;
- ▶ de kredieten;
- ▶ mutaties in de reserves;
- ▶ het misbruik-en-oneigenlijk-gebruikcriterium;
- ▶ de niet-financiële beheershandelingen.

Begrotingscriterium

Met de controle op de juiste toepassing van het begrotingscriterium toetsen wij of het budgetrecht van de gemeenteraad is gerespecteerd. Wij beoordelen bij onze controle de overschrijdingen ten opzichte van de begrote lasten per programma. Dit betreffen enkel de lasten omdat hierop een beoordeling en rapportering van de accountant wordt gevraagd vanuit de Kadernota Rechtmatigheid.

De raad autoriseert de begroting (en begrotingswijzigingen) en geeft daarmee toestemming voor de uitvoering van het beleid en de daarvoor benodigde middelen. Het is de verantwoordelijkheid van het college van burgemeester en wethouders om begrotingsafwijkingen tijdig te signaleren en te rapporteren aan de raad. Door een goede inrichting van de planning & controlcyclus zorgt het college er voor dat de begroting en budgetten worden bewaakt en dat belangrijke wijzigingen of dreigende overschrijdingen tijdig worden gemeld aan de gemeenteraad, zodat deze tijdig (binnen het begrotingsjaar) een besluit kan nemen.

Indien desondanks budgetten worden overschreden en niet meer gedurende het jaar kunnen worden voorgelegd aan de raad, is strikt genomen sprake van een onrechtmatigheid. Deze overschrijdingen hoeven echter niet in alle gevallen te worden meegewogen in het accountantsoordeel. Voor een juiste oordeelsvorming is van belang in hoeverre de begrotingsoverschrijding past binnen het door de gemeenteraad geformuleerde beleid, deze wordt gecompenseerd door hogere opbrengsten of kostenoverschrijdingen bij opneemderregelingen. Deze overschrijdingen dienen te worden weergegeven in de jaarrekening en kunnen door het vaststellen van de jaarrekening alsnog door de raad worden geautoriseerd.

Wij zijn nagegaan of de financiële beheershandelingen tot stand zijn gekomen binnen de grenzen van de door de raad geautoriseerde begroting. Wij constateren de volgende overschrijdingen op lastenniveau ten opzichte van de gewijzigde begroting (bedrag overschrijding):

- ▶ Programma 2. Economie en werkgelegenheid (€ 3.478.000).
- ▶ Programma 8. Wonen (€ 7.703.000).
- ▶ Programma 12. College en Raad (€ 35.368.000).
- ▶ Programma 14. Algemene ondersteuning (€ 12.164.000).

In de toelichting op de staat van baten en lasten is door het college een analyse van de overschrijdingen opgenomen. De overschrijdingen zijn toereikend toegelicht en passen binnen bestaande beleid of worden gecompenseerd door hogere baten binnen het programma. Het college stelt uw gemeenteraad voor genoemde overschrijdingen te autoriseren in het kader van de vaststelling van de jaarrekening 2015. Vooruitlopend hierop zijn wij hiervan reeds uitgegaan bij het vormen van ons oordeel over de (begrotings)rechtmatigheid.

Rechtmatigheidsbeheer

Kredieten

Wij zijn nagegaan of de investeringen tot stand zijn gekomen binnen de grenzen van de door de Raad geautoriseerde kredieten. Wij constateren vijf overschrijdingen op investeringsniveau ten opzichte van de gevoteerde kredieten. De twee overschrijdingen boven de rapporteringstolerantie zijn hieronder opgenomen:

- ▶ Voorbereidingskrediet Sporthal Europapark: sprake van een overschrijding van € 1,2 miljoen. In 2016 heeft de Raad hierover alsnog een besluit genomen, waardoor deze overschrijding niet meegenomen is in de foutenevaluatie van ons rechtmatigheidsoordeel.
- ▶ Krediet reconstructie kruising Noordelijke Ringweg: sprake van een overschrijding van € 1,4 miljoen. Deze overschrijding is ontstaan doordat de gemeente is uitgegaan van een gesaldeerde rekening vanuit de Provincie voor de bijdrage van de gemeente en de retributie vanuit de Provincie. In de raadsvergadering van 20 april 2016 is door de raad een aanvullend krediet verleend, waardoor deze overschrijding niet meegenomen is in de foutenevaluatie van ons rechtmatigheidsoordeel.

Onrechtmatigheden verstrekte uitkeringen (wet BUIG)

Rechtmatigheidsfouten

Bij de interne controle op de verstrekte uitkeringen (wet BUIG) is bij 18 van de 185 gecontroleerde dossiers een financiële fout geconstateerd. Deze financiële fouten zijn met name het gevolg hanteren van het ontbreken van een geldige UWV inschrijving, het ontbreken van een plan van aanpak voor jongeren beneden de 27 jaar, onjuiste inkomensverrekening en ten onrechte geen vrijlating toegepast.

Het totaalbedrag van de geconstateerde financiële fouten bedraagt € 897,06 (0,53% van het totaalbedrag van de gecontroleerde verstrekte

uitkeringen). Na extrapolatie over de gehele massa bedraagt de rechtmatigheidsfout € 845.000 (€ 2014: € 958.000).

Wij merken expliciet op dat onze controle, waaronder de controle op de Jeugdwet, WMO en Participatiewet op dit moment nog niet is afgerond (voor een nadere toelichting verwijzen wij naar het hoofdstuk “Kernpunten van onze rapportage”). Dit betekent dat uit de afronding van de controle nog rechtmatigheidsfouten kunnen voortvloeien, welke meegewogen dienen te worden in het oordeel.

Rechtmatigheidsbeheer

Geconstateerde formele onrechtmatigheidsfouten

Uit de verbijzonderde interne controle werkzaamheden van de gemeente zijn een aantal formele rechtmatigheidsfouten gebleken. Deze bevindingen betreffen formele onrechtmatigheden, omdat hieraan geen (directe) financiële gevolgen zijn verbonden. Dit betekent dat deze onrechtmatigheden niet meetellen in ons rechtmatigheidsoordeel.

Uitkeringverstrekking

Ten opzichte van voorgaand jaren zijn het aantal geconstateerde formele rechtmatigheidsfouten binnen het proces uitkeringverstrekking afgenomen.

Uit de interne rechtmatigheidscontrole 2015 is gebleken dat bij 4 van de 185 gecontroleerde dossiers sprake is van een formele fout. Deze bevindingen hebben geen financiële gevolgen gehad en hebben een incidenteel karakter.

Subsidieverstrekking

- ▶ Van 10,8% van de in 2015 ingediende subsidieaanvragen wordt door de gemeente de geldende termijn voor de afhandeling van de aanvragen overschreden.
- ▶ Op basis van de Algemene subsidieverordening is voor subsidies > €100.000 een goedkeurende accountantsverklaring vereist. In 2015 is uit de interne rechtmatigheidscontrole gebleken dat bij 7 instellingen geen sprake is van een goedkeurende controleverklaring. Voor deze subsidies is derhalve sprake van een formele fout. De gemeente heeft aanvullende werkzaamheden verricht om vast te stellen dat de subsidie uitgaven getrouw en rechtmatig hebben plaatsgevonden. Op basis hiervan zijn de subsidies alsnog vastgesteld.

Misbruik en oneigenlijk gebruik

In de externe en interne regelgeving zijn diverse bepalingen opgenomen die erop zijn gericht om misbruik en oneigenlijk gebruik te voorkomen. Uw gemeente heeft de toets op het misbruik en oneigenlijk gebruik neergelegd in interne controleplannen. De uitkomst van deze toets heeft niet geleid tot bevindingen die invloed hebben op de rechtmatigheid van baten en lasten en balansmutaties.

Niet-financiële beheershandelingen vallen buiten de scope van rechtmatigheidscontrole

Handelingen en beslissingen van niet-financiële aard vallen buiten de scope van de rechtmatigheidscontrole door de accountant. De accountant toetst deze handelingen en beslissingen niet inhoudelijk door gegevensgericht onderzoek. Volstaan wordt in dit kader met het beoordelen van het interne systeem van risicoafwegingen. Binnen dit systeem moeten voorwaarden zijn geschapen om risico's goed te kunnen beoordelen en in de tijd te kunnen volgen.

Wij hebben ons een beeld gevormd over de wijze van totstandkoming van de inventarisatie van de risico's en de getrouwe weergave van de hieruit mogelijk voortvloeiende financiële gevolgen in de paragraaf Weerstandsvermogen en risicobeheersing van het jaarverslag.

Daarnaast hebben wij gericht geïnformeerd naar de lopende procedures waarbij de gemeente Groningen betrokken is, teneinde indicaties te verkrijgen over de eventuele risico's op dit vlak. Op grond hiervan beschikken wij niet over aanwijzingen die een nader onderzoek naar de (financiële) gevolgen noodzakelijk maakt.

Bijlagen

Onafhankelijkheid en controleproces

Bijlage 1

Onafhankelijkheid

De onafhankelijkheid van de accountant behoort tot het fundament van zijn beroep. In de maatschappelijke discussie over kwaliteitsverbetering van de controle speelt de onafhankelijkheid van accountants een belangrijke rol. Vanaf 1 januari 2014 is op alle assurance-opdrachten onder Nederlands recht de Verordening inzake Onafhankelijkheid (ViO) van toepassing. Een aantal belangrijke punten uit de ViO die we hieronder hebben opgenomen betreffen:

- ▶ langdurige betrokkenheid;
- ▶ samenloop van dienstverlening;
- ▶ geschenken en giften.

Een strikte scheiding tussen controle- en adviesdiensten was al van kracht voor OOB's vanaf 1 januari 2014 en kantoorroulatie is verplicht voor financiële jaren van OOB's vanaf 2016. Daarnaast kent de Europese verordening vanaf controlejaar 2016 striktere onafhankelijkheidseisen, maar ook nadere bevestigingen over onafhankelijkheid ter communicatie aan interne toezichthouders.

Op 17 juni 2016 wordt een gewijzigde ViO van kracht vanwege de implementatie van Verordening (EU) nr. 537/2014 van het Europees Parlement en de Raad van 16 april 2014 betreffende specifieke eisen voor de wettelijke controles van financiële overzichten van organisaties van openbaar belang.

Impact ViO op relatie gemeente Groningen en EY

Langdurige betrokkenheid

Om alle schijn van afhankelijkheid te vermijden, kunnen de externe accountant en (sr) managers in het team maximaal zeven achtereenvolgende jaren in het team actief zijn. Daarna zullen zij intern

roteren. Per 17 juni 2016 moet de externe accountant roteren na een periode van vijf jaar waarbij verder een afkoelingstermijn van drie jaar geldt. Onze betrokkenheid in jaren laat het volgende beeld zien:

- ▶ drs. J.M.A. (John) Drost RA; als eindverantwoordelijk partner betrokken sinds de controle van de jaarrekening 2014;
- ▶ drs. J. (Jasper) de Vries RE; als executive director betrokken sinds de controle van de jaarrekening 2010;
- ▶ L.M. (Leon) de Vries MSc EMA RA; als manager betrokken sinds de controle van de jaarrekening 2014;
- ▶ D. (Douwina) Winsemius- van der Ploeg MSc EMA RA; als manager betrokken sinds de controle van de jaarrekening 2015.

Dit betekent dat de maximale termijn van respectievelijk 5 jaar voor de externe accountant en zeven jaar voor de (sr) managers niet is overschreden.

Samenloop van dienstverlening

Ten aanzien van OOB's is de combinatie van wettelijke controles en overige dienstverlening volledig verboden, met uitzondering van met name genoemde overige assurediensten. Voor niet-OOB's (zoals de gemeente Groningen) is bepaald dat samenloop is geoorloofd als de non-assurancedienst niet van materiële invloed is op het assurance-object. Als er wel materiële invloed is geldt in beginsel een verbod, behalve wanneer de non-assurancedienst niet:

- ▶ subjectief of niet-routinematig is; of
- ▶ een verwerkingswijze in het assurance-object ten gevolge heeft waarvan het assuranceteam twijfelt of deze verwerkingswijze passend is; of
- ▶ leidt tot een bedreiging uit hoofde van belangenbehartiging.

Wij hebben in 2015 geen non-assurance diensten voor de gemeente Groningen verricht die niet voldoen aan bovenstaande criteria.

Onafhankelijkheid en controleproces

Bijlage 1

Voor de onderverdeling van onze kosten naar controle en overige diensten verwijzen wij naar het overzicht van de accountantskosten over de periode juli tot en met december 2015 d.d. 11 januari 2016, zoals besproken in het audit committee. Wij zullen de kosten over de periode januari tot en met juni 2016 na afronding van onze jaarrekeningcontrole nog separaat rapporteren aan het audit committee.

Geschenken en giften

Zoals met u is overeengekomen, informeren wij u hierbij over de door ons ontvangen respectievelijk verstrekte geschenken en persoonlijke uitingen van gastvrijheid boven € 100. Wij hebben in 2015 geen geschenken en giften boven € 100 ontvangen of verstrekt aan (medewerkers van) de gemeente Groningen.

EY en het controleteam zijn onafhankelijk van de gemeente Groningen

Wij hebben alle aspecten geanalyseerd die onze onafhankelijkheid gedurende het jaar zouden kunnen bedreigen. Daar waar onafhankelijkheidsregels dit vereisen, hebben wij aanvullende waarborgen ingevoerd. Wij kunnen u bevestigen dat wij zowel als organisatie en als controleteam onafhankelijk zijn van de gemeente Groningen.

Verantwoordelijkheid

Conform de aan ons verleende opdracht hebben wij de jaarrekening 2015 van de gemeente Groningen gecontroleerd. Deze jaarrekening is onder verantwoordelijkheid van het college van burgemeester en wethouders opgesteld. Het is onze verantwoordelijkheid een oordeel te geven over de jaarrekening, als bedoeld in artikel 213, tweede lid, van de Gemeentewet.

Wij hebben onze controle verricht in overeenstemming met Nederlands recht, waaronder het Besluit accountantscontrole decentrale overheden (Bado) en het door de raad vastgestelde controleprotocol.

Dienovereenkomstig zijn wij verplicht te voldoen aan de voor ons geldende gedragsnormen en zijn wij gehouden onze controle zodanig te plannen en uit te voeren dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de jaarrekening geen afwijkingen van materieel belang bevat.

Controleaanpak en -uitvoering

In ons dienstverleningsplan van 29 september 2015 hebben wij u geïnformeerd over onze controleaanpak en de belangrijke aandachtsgebieden hierin.

Wij hebben onze werkzaamheden consistent met dit plan uitgevoerd. Wij voeren onze controle uit met een mix van systeem-en gegevensgerichte werkzaamheden en een mix van vaste teamleden en ingeschakelde experts. Daarnaast beschikken wij als organisatie over verschillende kwaliteitsborgingsmaatregelen. Dit geheel tezamen leidt tot een kwalitatief goede controle. In ons controleplan en dit verslag is voor elk bijzonder aandachtsgebied in onze controle terug te lezen wat de kernpunten in onze controle zijn geweest die hebben bijgedragen aan de kwaliteit in onze controle. Daarnaast gaan wij in de volgende paragrafen van deze bijlage nog nader in op de samenwerking met ingeschakelde experts.

Onze controleaanpak is onder andere gericht op het in kaart brengen van de voor de jaarrekening van belang zijnde risico's.

Onafhankelijkheid en controleproces

Bijlage 1

Op basis van onze gesprekken met het management, college en het audit committee over de belangrijke financiële en operationele ontwikkelingen is een aantal punten met een verhoogd risico voor de jaarrekening 2015 onderkend:

- ▶ decentralisaties in het sociaal domein;
- ▶ waardering van Meerstad en overige grondexploitaties;
- ▶ financiële positie en weerstandsvermogen;
- ▶ risicomanagement verbonden partijen;
- ▶ Voorzieningen, waaronder de opgenomen voorzieningen voor egalisatie van de kosten van groot onderhoud van het kernvastgoed;
- ▶ meerjarenbeeld parkeerbedrijf.

Wij rapporteren u over onze werkzaamheden en bevindingen ten aanzien van onze aandachtspunten in dit accountantsverslag.

De met u afgesproken goedkeurings- en rapporteringstoleranties

Op grond van het Bado stelt de raad de goedkeuringstolerantie vast die de accountant bij zijn jaarrekeningcontrole dient te hanteren.

De goedkeuringstolerantie zijn vastgesteld door het college van burgemeester en wethouders en vervolgens ter besluitvorming gebracht van de raad. Op 16 juni 2015 is het normenkader vastgesteld, ten aanzien van toleranties zijn geen wijzigingen aangebracht.

Op grond van de jaarrekening 2015 bedraagt de goedkeuringstolerantie voor fouten afgerond € 11.817.000,- (1% van de lasten inclusief toevoegingen aan de reserves) en voor onzekerheden € 35.451.000 (3% van de lasten inclusief toevoegingen aan de reserves). Als de goedkeurings-tolerantie niet wordt overschreden, kan een goedkeurende controle-verklaring afgegeven worden.

Deze goedkeuringstolerantie is een kwantitatief criterium. De uiteindelijke oordeelsvorming is echter altijd een combinatie van kwalitatieve en kwantitatieve afwegingen.

Het rapporteringsbedrag, de maatstaf die geldt voor het rapporteren van fouten en onzekerheden, is door de raad bepaald op € 500.000,-.

Goedkeurings-tolerantie	Goed-keurend	Beperking	Oordeel-onthouding	Afkeurend
Fouten in de jaarrekening (% lasten)	$\leq 1\%$	$> 1 < 3\%$	-	$\geq 3\%$
Onzekerheden in de controle (% lasten)	$\leq 3\%$	$> 3 < 10\%$	$\geq 10\%$	-

Samenwerking met EY-experts

Wij hebben voor onze controle van de waardering van de grondposities, inclusief Meerstad gebruikgemaakt van onze interne vastgoedexperts. De grondposities zijn een belangrijke post in de jaarrekening, waarvan de waardering onderhevig is aan een complex schattingsproces. Onze experts hebben ons met name ondersteund bij de controle van de parameters die relevant zijn voor deze schatting. Wij hebben vooraf met hen afspraken gemaakt over het uit te voeren werk en zij rapporteren hun bevindingen hierover aan ons, waarbij wij als EY audit team volledig verantwoordelijk zijn voor het werk dat zij verrichten. Onze bevindingen ten aanzien van de grondposities, inclusief Meerstad, hebben wij opgenomen in het hoofdstuk "Uitkomsten jaarrekeningcontrole".

Overzicht controleverschillen

Bijlage 2

Controleverschillen

Tijdens onze controle inventariseren wij verschillen tussen enerzijds bedragen, classificaties, presentatie en toelichting van jaarrekeningposten die de gemeente heeft opgenomen of gerapporteerd en anderzijds bedragen, classificaties, presentatie of toelichting zoals die naar onze mening in overeenstemming met het Besluit begroting en verantwoording provincies en gemeenten dienen te worden opgenomen of gerapporteerd. Wij hebben tijdens onze controle geen materiele verschillen geconstateerd.

Het hieronder opgenomen overzicht met ongecorrigeerde controleverschillen is verstrekt aan het college en is als bijlage bij de Bevestiging bij de jaarrekening gevoegd. Wij hebben de ongecorrigeerde verschillen met het college besproken. Wij zijn van mening dat verschillen zoveel mogelijk door het college moeten worden gecorrigeerd, echter wij kunnen instemmen met de overwegingen van het college om deze verschillen niet te corrigeren, aangezien deze bedragen niet materieel zijn voor het inzicht van de jaarrekening.

De geconstateerde fouten ad € P.M. en onzekerheden ter hoogte van € P.M. zijn lager dan de door u vastgestelde controletolerantie van respectievelijk € 11.817.000 en € 35.451.000.

De kwalitatieve factoren die hierbij in overweging zijn genomen, zijn:

- ▶ het effect op het resultaat voor en na bestemming;
- ▶ het effect op de balansposten, inclusief het eigen vermogen;
- ▶ het effect op significante toelichtingen, individuele items, subtotaal of totaal in de jaarrekening.

Wij lichten de ongecorrigeerde verschillen nader toe.

Overzicht controleverschillen

Bijlage 2

Ongecorrigeerde verschillen		
Post/omschrijving van de toelichting	Bedrag in €	Referentie in dit verslag
<i>Fouten verstrekte uitkeringen (wet BUIG)</i>		
Uit de interne controle op de verstrekte uitkeringen (wet BUIG) blijken bij een aantal gecontroleerde dossiers fouten. Het totaalbedrag van de geconstateerde financiële fouten bedraagt € 897,06 (0,53% van het totaalbedrag van de gecontroleerde verstrekte uitkeringen). Na extrapolatie over de gehele massa bedraagt de rechtmatigheidsfout € 845.000 (€ 2014: € 958.000).	€ 845.000	<i>Hoofdstuk Rechtmatigheidsbeheer, paragraaf "Onrechtmatigheden verstrekte uitkeringen (wet BUIG)".</i>
<i>Controle nog niet volledig afgerond; uit controle sociaal domein kunnen nog aanvullende controleverschillen voortvloeien</i>		
<p>Naar stand van heden hebben wij onze controle van de jaarrekening 2015 nog niet volledig kunnen uitvoeren. Dit wordt met name veroorzaakt doordat een aantal externe samenwerkingspartners in het sociaal domein (waaronder de Sociale Verzekeringsbank, de Regionale Inkooporganisatie Groninger Gemeenten en diverse zorgaanbieders) nog verantwoording dienen af te leggen over het boekjaar 2015 aan de gemeente Groningen over de getrouwheid en rechtmatigheid van de voor de gemeente Groningen uitgevoerde taken op het gebied van de Jeugdwet, WMO en Participatiewet. Deze verantwoordingen zijn noodzakelijk om een oordeel te kunnen vormen over de getrouwheid en rechtmatigheid van de verantwoorde lasten in het sociaal domein. Naar verwachting zullen deze verantwoordingen van de externe samenwerkingspartners eind mei beschikbaar zijn, waarna wij onze controle zullen kunnen afronden.</p> <p>Uit deze verdere controlewerkzaamheden kunnen nog aanvullende controleverschillen voortvloeien, welke wij moeten meewegen in ons oordeel bij de jaarrekening 2015.</p>	P.M.	P.M.

SiSa-bijlage

Bijlage 3

Het is volgens de nota verwachtingen accountantscontrole voorgeschreven dat wij de geconstateerde fouten en onzekerheden per regeling rapporteren door middel van onderstaande verplichte tabel. Deze tabel dient door uw gemeente samen met een aantal andere verplicht voorgeschreven verantwoordingsstukken voor 15 juli aanstaande elektronisch bij het CBS te worden aangeleverd.

Nummer specifieke uitkering conform SiSa-bijlage 2015	Specifieke uitkering	Fout of onzekerheid	Financiële omvang in euro's	Toelichting fout/onzekerheid
D1	Regionale meld- en coördinatiecentra voortijdig schoolverlaten	Geen	-	N.v.t.
D9	Onderwijsachterstandenbeleid 2011-2015 (OAB)	Geen	-	N.v.t.
D10	(Volwassenen)Onderwijs (participatiewet) 2015-2017	Geen	-	N.v.t.
D11	Wet Participatiebudget 2014	Geen	-	N.v.t.
E3	Subsidieregeling sanering verkeerslawaaï (inclusief bestrijding spoorweglawaaï)	Geen	-	N.v.t.
E27B	Brede doeluitkering verkeer en vervoer SiSa tussen medeoverheden	Geen	-	N.v.t.
G1A	Wet sociale werkvoorziening (Wsw) totaal 2014	Geen	-	N.v.t.

SiSa-bijlage

Bijlage 3

Nummer specifieke uitkering conform SiSa-bijlage 2015	Specifieke uitkering	Fout of onzekerheid	Financiële omvang in euro's	Toelichting fout/onzekerheid
G2	Gebundelde uitkering op grond van artikel 69 Participatiewet gemeentedeel 2015	Fout en onzekerheid	€ 845.000 (fout)	Wij hebben geconstateerd dat een deel van de verantwoorde bestedingen voor deze regeling niet voldoet aan de geldende wet- en regelgeving. Het totaalbedrag aan fouten bedraagt € 845.000. De fouten zijn met name het gevolg van het niet ingeschreven staan van cliënten bij het UWV, het verlopen van inschrijvingen van cliënten bij het UWV en het ontbreken van een plan van aanpak voor jongeren onder 27 jaar.
G3	Besluit bijstandsverlening zelfstandigen 2004 (exclusief levensonderhoud beginnende zelfstandigen) gemeente 2015	Geen	-	N.v.t.
H1	Ministeriële regeling heroïnebehandeling	Geen	-	N.v.t.